

POSTANOWIENIE

Dnia 27 maja 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

SSN Karol Weitz

w sprawie z powództwa S. W.

przeciwko Z. G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 27 maja 2020 r.,

zażalenia pozwanego

na postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 14 czerwca 2019 r., sygn. akt V AGa (...),

uchyla zaskarżone postanowienie.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 14 czerwca 2019 r. Sąd Apelacyjny w (...) odrzucił skargę kasacyjną pozwanego Z. G. wniesioną od wyroku tego Sądu z dnia 22 listopada 2018 r. w sprawie o zapłatę.

W uzasadnieniu postanowienia Sąd wskazał, że postanowieniem z dnia 16 maja 2019 r. oddalił wniosek pozwanego o zwolnienie go od kosztów sądowych związanych z wniesieniem skargi kasacyjnej. Pozwany nie uiścił należnej opłaty sądowej od skargi kasacyjnej. W związku z tym skarga podlegała odrzuceniu na podstawie art. 398⁶ § 2 k.p.c.

W zażaleniu na postanowienie o odrzuceniu skargi kasacyjnej pozwany zarzucił naruszenie art. 398² § 2 k.p.c. w zw. z art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz art. 102 ust. 1 u.k.s.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c. Ponadto – powołując się na art. 380 w zw. z art. 398²¹ k.p.c. – pozwany wniósł o kontrolę niezaskarżalnego postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 16 maja 2019 r. w przedmiocie odmowy zwolnienia go od kosztów sądowych - obowiązku uiszczenia opłaty od skargi kasacyjnej. Podniósł, że w toczącej się sprawie był już zwolniony z obowiązku uiszczenia opłaty sądowej od apelacji. Od tego czasu jego sytuacja majątkowa nie tylko nie uległa poprawie, lecz pogorszyła się. Toczą się wobec niego postępowania egzekucyjne, zaś wysokość jego zobowiązań przekracza kwotę 300 000 zł. Posiadany majątek w postaci nieruchomości rolnej nie pozwala na pokrycie spoczywających na nim zobowiązań, a tym bardziej na czynienie oszczędności, z których mógłby pokryć koszty związane z prowadzeniem sprawy, w tym na uiszczenie opłaty od skargi kasacyjnej w kwocie 11 171 zł.

Po przedstawieniu zażalenia pozwanego wraz z aktami sprawy Sąd Najwyższy na podstawie art. 92 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 825) zwrócił akta sprawy Sądowi Apelacyjnemu w (...) w celu sporządzenia uzasadnienia postanowienia tego Sądu z dnia 16 maja 2019 r. W sporządzonym uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Apelacyjny wskazał, że zgodnie z art. 102 u.k.s.c. sąd może zwolnić osobę fizyczną od kosztów sądowych, jeżeli ze złożonego oświadczenia wynika, że nie jest w stanie ich ponieść bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny lub ich poniesienie narazi ją na taki uszczerbek. Ciężar dowodu tych okoliczności spoczywa na stronie składającej wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych. Zadłużenie pozwanego nie może automatycznie skutkować udzieleniem mu zwolnienia od opłaty od skargi kasacyjnej. Koszty związane z postępowaniem sądowym powinny bowiem być zaspokajane w pierwszej kolejności po wydatkach niezbędnych dla utrzymania siebie i rodziny. Dla wydatków związanych z prowadzeniem procesu strona powinna znaleźć pokrycie w swych dochodach przez odpowiednie ograniczenie innych wydatków nie będących niezbędnymi dla utrzymania. Pozwany jako podmiot prowadzący działalność gospodarczą powinien

zdawać sobie sprawę z ryzyka gospodarczego i zabezpieczać odpowiednie środki na pokrycie wydatków związanych z działalnością prowadzonego przedsiębiorstwa, w tym związanych z ewentualnym postępowaniem sądowym. Z oświadczenia pozwanego wynika, że spłaca on inne zobowiązania oraz posiada nieruchomości, prowadzi gospodarstwo rolne, posiada sprzęt rolniczy, uprawia grunty i posiada zdolność kredytową. Mógł zatem poczynić oszczędności, z których mógłby pokryć koszty sądowe związane z wniesieniem skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398⁶ § 2 k.p.c. nieopłacenie lub nienależyte opłacenie skargi kasacyjnej stanowi podstawę do jej odrzucenia przez sąd drugiej instancji. Sąd drugiej instancji odrzucił skargę kasacyjną pozwanego z powodu jej nieopłacenia po wcześniejszym oddaleniu wniosku pozwanego o zwolnienie go od kosztów sądowych w postaci opłaty od skargi kasacyjnej.

Na postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 16 maja 2019 r. o oddaleniu wniosku o zwolnienie pozwanego od opłaty sądowej od skargi kasacyjnej nie przysługiwało zażalenie, w tym do Sądu Najwyższego ze względu na treść art. 394¹ k.p.c. W judykaturze reprezentowane jest jednak stanowisko, że postanowienie sądu drugiej instancji, na które nie przysługuje zażalenie, może być przedmiotem kontroli Sądu Najwyższego na podstawie art. 380 w zw. z art. 398²¹ k.p.c. (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2017 r., II CZ 50/17, nie publ., z dnia 8 marca 2000 r., I CZ 259/99, BSN 2000, nr 7, poz. 8, z dnia 15 stycznia 2001 r., II CZ 197/04, nie publ., z dnia 21 listopada 2001 r., I CZ 165/01, OSNC 2002, nr 7-8, poz. 102, z dnia 23 września 2004 r., III CZ 71/04, nie publ.). Warunkiem przeprowadzenia stosowanej kontroli – zgodnie z dyspozycją art. 380 k.p.c. – jest zawarcie w zażaleniu wniosku o rozpoznanie tego postanowienia (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 23 września 2004 r., sygn. akt III CZ 71/04, nie publ. i z dnia 3 marca 2005 r., II CZ 197/04, nie publ.). Sąd Najwyższy dokonując w ramach art. 380 k.p.c. kontroli niezaskarżalnego postanowienia sądu drugiej instancji, nie orzeka w tym zakresie merytorycznie, a jedynie ocenia prawidłowość wydanego postanowienia o oddaleniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2017 r., II CZ 50/17, nie publ. oraz z dnia

29 kwietnia 2015 r., IV CZ 3/15 nie publ.). Pozwany zawarł w zażaleniu wniosek o zbadanie zasadności rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 16 maja 2019 r. oddalającego jego wniosek o zwolnienie go od kosztów sądowych w postępowaniu wywołanym wniesioną przez niego skargą kasacyjną. Przedmiotem kontroli Sądu Najwyższego w ramach wniesionego zażalenia objęto więc zasadność wyżej powołanego postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...).

W następstwie zmiany systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym polegającej na przekształceniu kasacji w skargę kasacyjną będącą środkiem zaskarżenia od prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji, konieczne jest ponowne rozważenie kwestii zwolnienia strony (uczestnika) od kosztów sądowych, po wydaniu przez ten sąd wyroku lub postanowienia kończącego postępowanie w sprawie, na które przysługuje skarga kasacyjna. Uprawomocnienie się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, równoznaczne z jego zakończeniem, oznacza bowiem odpadnięcie celu przyznania zwolnienia od kosztów sądowych, gdyż rozstrzygnięcie przez sąd o kosztach postępowania w tym orzeczeniu powoduje bezprzedmiotowość wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008, nr 11, poz. 112). Zatem Sąd, rozpoznając wniosek o zwolnienie skarżącego od kosztów sądowych w postępowaniu kasacyjnym, jest zobowiązany dokonać oceny zgłoszonego wniosku na dzień orzekania, niezależnie od tego, że wnioskodawca w toku postępowania w sprawie przed sądami powszechnym korzystał ze zwolnienia z kosztów postępowania w całości lub części.

Powyższa konstatacja nie oznacza jednak, że sąd drugiej instancji, rozpoznając wniosek o zwolnienie strony od obowiązków uiszczenia kosztów sądowych w postępowaniu kasacyjnym, może pomijać orzeczenia wydane we wcześniejszych fazach postępowania przyznające stronie zwolnienie od kosztów sądowych. Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że jeżeli w toku postępowania przed sądami powszechnymi dochodziło do zwolnienia strony postępowania z obowiązków fiskalnych, to odmowa zwolnienia takiej osoby od kosztów postępowania kasacyjnego wymaga stwierdzenia przez sąd, iż sytuacja majątkowa skarżącego uległa poprawie w stopniu umożliwiającym mu pokrycie tych kosztów

bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny (por. postanowienia z dnia 14 listopada 2019 r., I CZ 76/19, nie publ., z dnia 13 listopada 2019 r., V CZ 84/19, nie publ., z dnia 13 lutego 2015 r., II CZ 91/14, nie publ., z dnia 27 listopada 2013 r., V CZ 61/13, nie publ., z dnia 28 maja 2013 r., V CZ 13/12, nie publ. oraz z dnia 6 listopada 2011 r., II CZ 12/11, nie publ.).

Przenosząc powyższe uwagi na realia rozpoznawanej sprawy wskazać należy, iż w toku postępowania pozwany został zwolniony z obowiązku uiszczenia kosztów sądowych w części dotyczącej opłaty od apelacji postanowieniem Sądu Okręgowego w B. z dnia 29 stycznia 2018 r. (k. 373). W uzasadnieniu postanowienia z dnia 16 maja 2019 r. Sąd Apelacyjny w (...) nie przywołał żadnych okoliczności, które wskazywałyby na poprawę sytuacji majątkowej pozwanego w stosunku do tej, która stanowiła podstawę dla wydania powołanego wyżej postanowienia z dnia 29 stycznia 2018 r. Natomiast analiza oświadczenia majątkowego pozwanego złożonego na potrzeby postępowania kasacyjnego (k. 441 oraz dalsze dokumenty – k. 480-486) prowadzi do wniosku, że od chwili uzyskania zwolnienia od kosztów sądowych związanych z postępowaniem apelacyjnym jego sytuacja majątkowa uległa pogorszeniu na skutek zwiększenia się wysokości zadłużenia. Nie budzi także większych wątpliwości, uzasadniających wszczęcie odpowiedniego dochodzenia w tym przedmiocie, twierdzenie pozwanego, że posiadane przez niego składniki majątkowe i uzyskiwane dochody nie pozwalały mu na poczynienie stosownych oszczędności na poczet pokrycia kosztów sądowych związanych z postępowaniem kasacyjnym bez uszczerbku w koniecznym utrzymaniu pozwanego i jego rodziny. W ocenie Sądu Najwyższego zachodziły więc przesłanki określone w art. 102 ust. 1 u.k.s.c. uzasadniające zwolnienie pozwanego od obowiązku uiszczenia opłaty od skargi kasacyjnej. W tej sytuacji odrzucenie skargi kasacyjnej na tej podstawie, że pozwany nie uiścił opłaty sądowej należnej od skargi kasacyjnej, od obowiązku uiszczenia której powinien zostać zwolniony, nie było prawidłowe.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c., jak w sentencji.

